

K slovníkově nezpracovaným neologismům v současné češtině¹

Michaela Lišková

ABSTRAKT:

Tento materiálově založený článek se zabývá neologismy definovanými především na základě lexikografického kritéria, tj. nepřítomnosti daných slov v soudobých výkladových slovnících. V 15 tematických okruzích (např. popkultura a umění, společnost a politika, volný čas a zábava) představuje na 150 nových lexikálních jednotek. Jde o výrazy jednoslovné i víceslovné, stylisticky neutrální i příznakové, domácí i cizí, uzualizované i okazionální, nové jak svou formou a zároveň významem, tak pouze významem, resp. pouze formou.

KLÍČOVÁ SLOVA:

neologismus, okazionalismus, databáze neologismů, výkladový slovník, nová slovní zásoba

ABSTRACT:

This article deals with neologisms adhering to one lexicographic criterion: their absence in contemporary monolingual dictionaries. 150 new lexical units are presented in fifteen thematic areas (e.g. pop culture and art, society and politics, leisure and entertainment). The neologisms encompass terms that are one-word and multi-word; stylistically neutral and symptomatic; domestic and foreign; common and nonce; new in form, meaning, and new in both form and meaning.

KEYWORDS:

Neologism, Nonce-word, Database of neologisms, Monolingual dictionary, New vocabulary

1. ÚVOD

Neologie, resp. neografie jako samostatné nauky krystalizují poměrně pozdě, až ve druhé polovině 20. století (srov. Martinčová 2017). Úvodem se stručně zmiňme o významných milnících těchto disciplín v českém prostředí. Z teoretických prací připomeňme monografii O. Martinčové *Problematika neologismů v současné spisovné češtině* (1983) a sborníky *Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících* (Martinčová–Světla 2000) a *Neologizmy v dnešní češtině* (Martinčová a kol. 2005).

Lexikon Z. Sochové a B. Poštoľkové *Co v slovnících nenajdete* (1994) byl posledním slovníkovým dílem, které vzniklo na základě papírových excerpt Novočeského lexikálního archivu.² Dva díly *Slovníků neologizmů* (Martinčová a kol. 1998 a 2004) byly

1 Publikace vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092. Za připomínky k původní verzi textu děkuji oběma recenzentům, dále pak M. Šemelíkovi a B. Procházkové.

2 Excerpce lexikálního materiálu probíhá v ÚJČ již od počátku 20. století. Její metodika i forma se pochopitelně postupně proměňují (Dvořáčková 2011).

připraveny již s využitím elektronické neologické databáze (neologismy.cz),³ která je v ÚJČ nepřerušeně budována od počátku 90. let 20. století. Od roku 2012 vzniká *Akademický slovník současné češtiny*, v němž se podává slovní zásoba od roku 1945 po dnešek a v němž je obsažena nejen řada nových lexikálních jednotek (jednoslovných výrazů, sousloví, frazémů), ale jsou zde registrovány i nové slovesné a jmenné vazby či posuny ve stylistickém hodnocení výrazů. Výrazným podnětem pro neologii a neografii jsou dva nové, tzv. monitorovací korpusy online češtiny ÚČNK, které zohledňují internetovou žurnalistiku, diskuse a sociální sítě: ONLINE_NOW a ONLINE_ARCHIVE (Cvrček–Procházka 2020a, b).⁴

Mimo akademické prostředí vznikl portál *Čeština 2.0*⁵ využívající tzv. kolaborativní lexikografie (srov. Meyer–Gurevych 2012) a zaměřený především na originální okazionalismy s humorným potenciálem. Jeho správce M. Kavka a jazykovědec M. Škrabal pak na základě tohoto portálu vytvořili „neortodoxní slovník“ *Hacknutá čeština* (Kavka–Škrabal a kol. 2018).

Pozornost věnovanou novým slovům a zejména jejich lexikografickému zpracování v českém prostředí však stále nelze považovat za dostatečnou. Jak uvádí např. A. Rodríguez Guerra (2016), ideální by bylo vydávat — ať už tištěný, či elektronický — neologický slovník národního jazyka s roční periodicitou.

Cílem tohoto materiálově založeného článku je alespoň stručně představit soudobou dynamiku lexikální zásoby v 15 vybraných (věcných) okruzích, jako je gastronomie, společnost a politika či zdraví a nemoc, a to na příkladech typově různých nových lexémů, které ještě nejsou zaznamenány v žádném z českých výkladových slovníků a které jsou subjektivně pocíťovány jako nové. Celkem uvádíme 150 lexikálních jednotek spolu s výkladem jejich významu.

2. NOVÉ VÝRAZY VE VYBRANÝCH (TEMATICKÝCH) OKRUZÍCH

V odborné literatuře bývají neologismy vyčleňovány na základě různých kritérií (srov. Gianitsová–Ološtiaková–Ološtiak–Rešovská 2015; Lišková 2018a⁶). V tomto

3 V této neologické databázi (jejíž současný název zní Neomat) se kromě samotného heslového slova uvádí jeho slovní druh, kontext, zdroj včetně autora, resp. mluvčího ap. Uživatelé mohou pracovat buď s veřejným přístupem, nebo (po registraci) s přístupem rozšířeným, který poskytuje další informace a pokročilé možnosti vyhledávání. Výklad významu Neomat nenabízí.

4 Korpus ONLINE_NOW obsahuje data z aktuálního měsíce a z šesti měsíců předcházejících; aktualizuje se denně. Korpus ONLINE_ARCHIVE obsahuje data od února 2017 až po měsíc, jímž začíná ONLINE_NOW; aktualizuje se vždy na začátku měsíce.

5 Dostupné na cestina20.cz.

6 V disertační práci pracujeme celkem se sedmi kritérii neologismů, která bývají uplatňována v různých vzájemných kombinacích; přístupy založené pouze na jednom z kritérií jsou ojedinělé, neboť žádné z nich není neproblematické. Jde o kritéria existenční, časové, lexikografické, psychologické, strukturální, kritérium variety a konečně kritérium nestability a stability. Teoretickou část disertační práce doplňuje neologický protoslovník, z nějž některé lexémy přebíráme.

textu uplatňujeme především kritérium lexikografické, podle nějž jsou za neologismy považovány lexikální jednotky, které neobsahuje žádný z následujících lexikonů: *Akademický slovník současné češtiny* (2012–),⁷ elektronický *Slovník současné češtiny* (2018), *Slovník neologizmů 1, 2* (Martincová a kol. 1998, 2004), *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (2000) a *Slovník spisovného jazyka českého* (Havránek a kol. 1960–1971). Vzhledem k vnitřnímu dluhu české lexikografie je však takových výrazů značné množství. Jako orientační zde uplatňujeme zdánlivě objektivní kritérium časové (srov. Lišková 2018a: 53–56), první doklady uváděných výrazů v databázi Neomat nejsou starší roku 2000.⁸ Doplnkově je zohledněno také kritérium psychologické (Radimský 2003; Hildenbrand–Polická 2014; Polická 2018). Pociťování novosti výrazů ze strany uživatelů jazyka se v textech projevuje užíváním delimitátorů, jako jsou uvozovky, kurzíva, závorky, nebo metajazykově (prostřednictvím výrazů *tzakzvaný*; *jak se moderně říká*; *jak se mu začalo přezdívat*; *dnes již známý jako*; *nově označovaný jako* apod.). Lexémy zařazené do tohoto článku pocházejí z databáze Neomat a z vlastní excerpcce autorky; měly by v co nejvyšší míře ukázat různorodost a pestrost nové slovní zásoby: z tohoto důvodu se neuvádějí slovnědruhová homonyma či celá slovtvorná hnízda.

Shromážděný materiál zahrnuje jednoslovné (*lumbersexuál*) i víceslovné výrazy (*občanská žurnalistika*), slova nová formálně i obsahově (*kryptoměna*, *metrosexuál*), pouze obsahově (*inkluze*, *kaftan*)⁹ i pouze formálně (*bambilion*, *syndrom nezdravých budov*). Uzualizované neologismy (*paddleboard*) převažují nad okazionalismy (*zabrušovat se*). Vedle stylisticky neutrálních výrazů (*krabičková dieta*, *webinář*) jsou zařazeny také výrazy hovorové (*střídavka*, *únikovka*), kolokviální a expresivní (*kecy v kleci*, *vypsychlý*), publicismy (*daň z tuku*) či výrazy odborné (*gabion*, *surogátní matka*). Jejich první doklady v databázi Neomat pocházejí z počátku nového milénia (*botox*, *cameo*) až z 20. let 21. století (*covidárium*, *koronavakcína*).¹⁰ Subjektivně pociťovaný příznak novosti může být slabší (*prvomátka*), nebo silnější (*no-go zóna*).

Registrujeme jak výrazy domácího původu (*dobrotrus*, *sluníčkář*), tak cizího. Přejímky pocházejí z evropských jazyků, mj. z angličtiny (*must have*), dánštiny (*hygge*), němčiny (*kurzarbeit*), švédštiny (*lagom*), i z jazyků vzdálenějších, např. z japonštiny (*matcha/mačča/mača*) nebo vietnamštiny (*pho*). Jeden výraz vznikl na základně vlastního jména (*birkinka*).

Není výjimečné, že vedle sebe (dočasně) existuje více výrazů se stejným významem, např. synonymní výraz jednoslovný a sousloví se stejnou (*wearables — nositelná elektronika*) či odlišnou stylovou platností (*micelární voda — micelárka*). Četné jsou také různé varianty zápisu, např. u výrazů s počestěným, resp. původním pravopi-

7 K 25. 5. 2021 jsou publikována hesla s náslovím a- až č- a další vybrané výrazy, např. související s pandemií covidu-19, jako je *dezinfekce*, *karanténa* nebo *smrtnost*.

8 Pro jednoznačnost doplníme, že první výskyt v databázi Neomat nemusí odpovídat prvnímu výskytu dané lexikální jednotky v jiném zdroji nebo jejímu prvnímu výskytu vůbec, srov. *florbalka* Neomat — 2012, korpus SYN v8 — 2004. Databáze Neomat se průběžně doplňuje a upravuje, obsažený materiál není stabilní.

9 Neosémantismy zde nejsou speciálně značeny.

10 Tzv. koronaslova zde zohledňujeme jen okrajově, více např. Škrabal–Kavka 2021; Lišková–Semelík a kol. 2020.

sem (*džegíny — jeggins*) nebo s různým pořadím slov ve víceslovných lexikálních jednotkách (*chia semínko — semínko chia*). Značně variantní může být též výslovnost nových slov (srov. 14 doložených způsobů výslovnosti výrazu *smoothie* /Jílková 2018/).¹¹

Výrazy zařazujeme vždy pouze do jednoho z 15 heterogenních okruhů: 14 okruhů tematických a jedné skupiny aktualizací výrazů a neofrazémů.¹² Snažili jsme se vybrat vždy okruh nejtypičtější pro daný výraz, ale některé lexikální jednotky by pochopitelně mohly patřit zároveň do jiného okruhu, resp. do jiných okruhů. Jednotlivé okruhy i lexémy uváděné v jejich rámci jsou řazeny abecedně. Po (variantním) lemmatu následuje výklad významu uvedený v jednoduchých uvozovkách. Připomínáme sémantickou nehotovost, neustálenost mnohých neologismů, a tudíž obtížnost jejich jednoznačné interpretace, resp. vyčerpávajícího výkladu významu (srov. Martinová 2005: 11).

2.1 Finance, obchod: *crowdsourcing* ‚získávání peněžních prostředků, informací ap. od velkého množství dobrovolných přispěvatelů zejména prostřednictvím internetu‘; *daň z tuku* ‚daň z nezdravého jídla, které způsobuje tloustnutí‘; *eetěčko/éetěčko* ‚elektronická evidence tržeb, zkr. EET‘; *kotlíková dotace* ‚státní příspěvek na nový ekologický kotel nebo tepelné čerpadlo do domácností‘; *kryptoměna* ‚decentralizovaná digitální měna existující nezávisle na centrálních bankách‘; *kurzarbeit* ‚práce se zkrácenou pracovní dobou při ekonomických problémech podniku, kdy ušlý zisk doplatí zaměstnancům stát‘; *lovec nehod* ‚osoba oslovující účastníky autonehody se zjištěnou nabídkou pomoci (získává podíl ze zprostředkovaných obchodů od odtahové služby, autoservisu ap.)‘; *sdílená ekonomika* ‚ekonomický systém, v němž jsou služby a majetek sdíleny mezi soukromými osobami‘.

2.2 Gastronomie: *bubble tea* ‚studený ochucený čaj s tapiokovými kuličkami podávaný zprav. v plastovém kelímku s brčkem, původně tchajwanský nápoj‘; *flexitariánství* ‚stravovací styl, při němž se do obvykle bezmasé stravy občas zařadí maso‘; *foodie* ‚příznivec dobrého stravování, který má gastronomické znalosti a rád o jídle mluví‘; *frittata* ‚smažený pokrm z rozšlehaných vajec, brambor a dalších přísad‘; *gastrokritik* ‚kritik, posuzovatel v oblasti gastronomie‘; *chia semínko / semínko chia* ‚drobné, hnědošedé až černé semeno šalvěje hispánské, konzumované pro své výborné nu-

11 V tomto příspěvku se soustředíme na výklad významu nových výrazů, jejich stylovou platnost ani přepis výslovnosti dále neuvádíme.

12 Stanovení (věcných) okruhů může být v jednotlivých studiích či slovníkových dílech značně rozdílné. Srov. 20 (tematických) skupin v mannheimském neologickém slovníku určených pro novou slovní zásobu němčiny jako celek: zaměstnání/vzdělávání, společnost, sociální záležitosti, demografické změny, politika, ekonomika/obchod, bankovníctví/finance, ochrana životního prostředí / energetika, počítače/internet/technologie, činnosti spojené s počítačem/internetem, (počítačová) kriminalita, telekomunikace, média, doprava/motorismus, strava, zdraví / tělesná kultura, sport, móda, volný čas / zábava, expresivní výrazy. Výrazy z jednotlivých oblastí lze navíc hledat podle dekády jejich první registrace (1990–1999, 2000–2009, 2010–2019). (<https://www.owid.de/docs/neo/gruppen.jsp?grp=20>).

triční vlastnosti'; *krabičková dieta* ,pravidelná konzumace malých porcí jídla, které jsou zprav. připraveny předem na celý den v plastových krabičkách'; *matcha/mačča/mača* ,zelený čaj pěstovaný zejména v Japonsku, který má jasně zelenou barvu a vysoký obsah zdraví prospěšných látek, prodáváný v podobě prášku'; *smoothie* ,hustý nápoj z rozmixovaného ovoce nebo zeleniny, mléka nebo mléčných výrobků a dalších přísad'; *pho* ,vietnamský pokrm, vývar s masem, nudlemi a bylinkami podávaný jako hlavní jídlo'; *quesadilla* ,zapečená přeložená tortilla plněná sýrem a někdy i dalšími přísadami, např. masem a zeleninou'.

2.3 Kosmetika, móda:¹³ *birkinka* ,velmi drahá, ručně vyráběná kožená kabelka značky Birkin bag od firmy Hermès'; *botox* ,přípravek z botulinu užívaný k dočasnému vyhlazování vrásek, způsobující přechodnou paralýzu obličejových svalů'; *DD krém*¹⁴ ,kosmetický přípravek spojující vlastnosti krému a make-upu, užívaný k hydrataci, ochraně před UV zářením, sjednocení tónu pleti, redukci vrásek ap.'; *džegíny/jeggins* ,zprav. dámské legíny, které vzhledem připomínají džíny'; *kaftan* ,dámské volné šaty zprav. se širokými rukávy'; *lumbersexuál* ,(mladý) muž, který se vzhledem stylizuje do představy o kanadském dřevorubci (obvykle nosí vousy a kostkovanou košili); *metrosexuál* ,(mladý) muž, který intenzivně pečuje o svůj zevnějšek'; *micelární voda* (univerbát *micelárka*) ,tekutý odličovací prostředek obsahující olejové molekuly pro účinné čištění pleti'; *must have* ,nezbytná, velmi potřebná nebo vytoužená věc'; *paletka* ,sada očních stínů'.

2.4 Společnost, politika: *alternativní fakta* ,informace, které manipulativně podporují něčí interpretaci událostí a neodpovídají ověřitelným údajům'; *banánové děti* ,mladí Vietnamci trvale žijící v České republice, kteří mají asijský vzhled, ale cítí se převážně jako Češi'; *dobroser/dobrotrus* ,kdo přehnaně koná činnost, o níž se domnívá, že je prospěšná'; *eurozatykač* ,soudní příkaz k zatčení platný ve všech státech Evropské unie'; *lumpenkavárna / pražská kavárna* ,skupina zejména pražských intelektuálů, kteří nesouhlasí s politickým vystupováním prezidenta Miloše Zemana'; *městská legenda / urban legend* ,(strašidelná) smyšlená historka vydávaná za pravdivou, šířená zejména v neformální komunikaci'; *občanská žurnalistika* ,tvorba, analýza a šíření zpráv neprofesionálními novináři (občany) prostřednictvím nových médií, sociálních sítí ap.'; *petent* ,kdo podepsal petici, signatář'; *prekarita* ,stav sociální nejistoty, bez jistého zaměstnání nebo příjmu'; *sluníčkář / sluníčko* ,člověk zprav. levicového a multikulturního zaměření, ochotný pomáhat, někdy považovaný za naivního'; *whistleblower* ,osoba informující policii nebo veřejnost o tom, že v organizaci, kde pracuje, se uskutečňují nečestné či nezákonné praktiky'.

2.5 Popkultura, umění: *busker* ,kdo na veřejných místech provozuje za účelem zisku činnost vyžadující určitou dovednost, pouliční umělec'; *cameo* ,malá role, kterou

13 K neologismům z oblasti módy podrobněji Lišková 2018b.

14 Doloženy jsou i další výrazy tohoto typu, jako jsou starší *BB krém* a *CC krém*, ale i *EE krém*, jehož označení však v češtině může působit komicky (srov. dětské vyjádření odporu, neľibosti, ošklivosti *ee*).

hraje známá osobnost nebo člověk nějak spjatý s daným filmem, inscenací, seriálem ap.‘; *cliffhanger* ‚napínavý konec seriálového dílu, knižní kapitoly ap., který diváka či čtenáře motivuje k dalšímu sledování, čtení‘; *dokureality/dokureality* ‚televizní pořad, film ap. vzniklý propojením dramatizačního a dokumentárního přístupu‘; *docu-soap/dokusoap* ‚dokument sledující lidi v určitém zaměstnání nebo na určitém místě po jistou dobu‘; *fanfiction / fan fiction* ‚beletrie ztvárňující pokračování nebo alternativní verze příběhů populárních fikčních postav psaná fanoušky, zveřejňovaná často na internetu‘; *grafický román* ‚román vyprávěný pomocí obrázků propojených s textem‘; *mockument* ‚hraný pořad prezentovaný jako dokument‘; *mumblecore* ‚nezávislý, nízkorozpočtový film založený na improvizaci a výkonech neherců‘.

2.6 Rodina, výchova dětí: *domorodička/domarodička/domorodka/domarodka* ‚žena, která plánovaně rodí doma‘; *helikoptérový rodič* ‚rodič, který nadměrně, úzkostně pečuje o potomka‘; *lotosový porod* ‚porod, při němž není přestřižen pupečník a placenta zůstává s novorozencem spojena ještě několik dní, než pupečník samovolně odpadne‘; *náhradní/surogátní matka* ‚žena, která je uměle oplodněna nebo které je do dělohy vloženo oplodněné vajíčko, aby porodila dítě pro jiné rodiče‘; *nevýchova* ‚výchovní styl založený na partnerském přístupu k dětem, nikoli na polaritě nadřazenosti a podrázenosti, ale ani na bezbřehé volnosti‘; *patchworková rodina* ‚rodina, jejíž členové ve stejných rolích v minulosti tvořili součást jiné rodiny‘; *prvomatka/prvootec/prvorodič* ‚matka/otec/rodič mající své první dítě‘; *střídavá péče (univerbát střídavka)* ‚uspořádání výchovy dítěte po rozchodu rodičů, při němž se rodiče o potomka starají postupně (např. týden je u matky a týden u otce)‘; *tygří matka* ‚přísná matka s velkými nároky na úspěch dítěte‘.

2.7 Sexuální náklonnost, orientace, identifikace: *bromance* ‚velmi blízký, ale nesexuální vztah mezi dvěma muži‘; *cisgenderový/cissexuální* ‚vztahující se k lidem, jejichž genderová identita odpovídá jejich biologickému pohlaví (opozitum: transgenderový, transsexuální)‘; *duhový* ‚vztahující se k lidem s jinou než většinovou sexualitou, zejména k homosexuálům‘; *fluidní* ‚(o genderové identitě) nevyhraněný‘; *gay friendly* ‚přátelský, vstřícný k homosexuálům, poskytující jim bezpečné prostředí‘; *homoaktivista* ‚aktivista za práva homosexuálů‘; *LGBT* ‚lesby, gayové, bisexuálové a transsexuálové‘;¹⁵ *revenge porn / pornopomsta* ‚zveřejnění sexuálně explicitní fotografie nebo videa na internetu bývalým partnerem jako odplata za rozchod ap.‘; *queer* ‚(o sexuálních preferencích ad.) odlišný od většinové společnosti‘.

2.8 Sport, kondiční pohyb: *crossfit* ‚(skupinové) intenzivní cvičení kombinující různé typy pohybů‘; *florbalka* ‚hůl na sálový hokej‘; *kettlebell* ‚cvičební náčiní v po-

15 Někdy se užívá též zastřešující označení *LGBT+*, a to pro následující skupiny osob: *LGBTI* ‚lesby, gayové, bisexuálové, transsexuálové a osoby s nevyhraněnou sexuální identitou‘; *LGBTQ* ‚lesby, gayové, bisexuálové, transsexuálové a odlišní (nebo tázající se)‘; *LGBTQI* ‚lesby, gayové, bisexuálové, transsexuálové, odlišní (nebo tázající se) a osoby s nevyhraněnou sexuální identitou‘; *LGBTQIA* ‚lesby, gayové, bisexuálové, transsexuálové, odlišní (nebo tázající se), osoby s nevyhraněnou sexuální identitou a asexuálové‘.

době koule s jednoručním držadlem užívané k posilování'; *kruhový trénink* (univerbát *kruháč/ kruhák*) ,trénink, při němž se cvičenci střídají na stanovištích uspořádaných do kruhu'; *longboard* ,dlouhý skateboard'; *nordic walking / severská chůze* ,sportovní aktivita, při níž se chodí v přírodě s pomocí hůlek připomínajících lyžařské hůlky'; *paddleboard* ,surfové prkno, na němž se stojí, klečí, sedí nebo leží, a pohyb ve vodě se zajišťuje pádlováním pádlem nebo rukama'; *plank* ,cvik spočívající v udržení pevného těla s oporou na předloktích nebo dlaních a na prstech nohou, prkno'; *slackline* ,gumová páska určená k chození nad zemí'; *twerk* ,tanec spočívající v opakovaném prudkém pohybu boků, vedoucím k charakteristickému natřásání hýždí'.

2.9 Sociální sítě, technika, technologie: *digitální dieta / půst* ,období, v němž někdo záměrně nepoužívá elektronické přístroje (mobilní telefon, počítač, tablet ap.)'; *digitální domorodec* ,mladý člověk, který dobře ovládá elektronická zařízení a suverénně se pohybuje na sociálních sítích'; *chatbot* ,počítačový program schopný simulovat rozhovor s člověkem'; *influencer* ,kdo má schopnost ovlivnit veřejné mínění nebo potenciální klienty svým názorem, propagací na sociálních sítích ap.'; *mem/meme* ,obrázek, video, text ap., obvykle humorné povahy, které se rychle šíří mezi internetovými uživateli'; *nositelná elektronika / wearables* ,oblečení a doplňky obsahující elektronická zařízení'; *phablet* ,telefon s velkou obrazovkou umožňující přístup k internetu a různým aplikacím, který lze používat jako tablet'; *post* ,příspěvek na sociální síti'; *powerbanka* ,přenosné zařízení umožňující nabíjet baterii mobilního telefonu nebo jiného elektronického přístroje'; *stylus* ,dotykové pero, jímž se píše nebo kreslí na obrazovku počítače'; *wikipedista* ,kdo (pravidelně) přispívá do otevřené encyklopedie Wikipedia'.

2.10 Stavebnictví, urbanismus: *ekostavebnictví* ,ekologické stavebnictví (šetrné k životnímu prostředí)'; *gabion* ,hrnatý drátěný koš naplněný kameny využívaný ve stavebnictví, např. pro stavbu plotů nebo zábran proti sesuvu terénu'; *nearchitektura* ,architektura, v níž jsou popřeny předchozí uznávané principy; nekvalitní architektura'; *no-go zóna* ,městská oblast, do níž se z bezpečnostních důvodů nedoporučuje chodit'; *syndrom nezdravých budov* ,zdravotní potíže chronického rázu způsobené nepříznivými vlivy interiérů zprav. moderních staveb, jako je bolest hlavy, únava, pálení očí, podráždění kůže'.¹⁶

2.11 Volný čas, zábava: *cosplay* ,převlékání se za hrdinu z filmu, knihy, počítačové hry ap.'; *(fidget) spinner* ,jednoduchá hračka v podobě plochého disku tvořeného ložiskem a několika zprav. oblémy listy, které se roztáčí pomocí prstů'; *flash mob / flashmob* ,velká skupina lidí, kteří se plánovaně sejdou na veřejném místě, udělají něco nečekaného (např. zatančí domluvenou choreografií) a poté se rozejdou; taková akce'; *guilty pleasure* ,záliba, radost, které si někdo užívá i přesto, že má nepříznivé následky nebo že není všeobecně vnímána jako hodnotná'; *mahjong* ,čínská stolní hra,

16 Též *syndrom nemocných budov*. V knize *Problematika neologismů v současné spisovné češtině* (Martincová 1983: 103) je pro toto onemocnění použit název *budovová* nebo *panelová nemoc*. Ve *Slovníku neologizmů 2* je jako ekvivalent anglického sousloví *sick building syndrome* uvedeno spojení *choroba nemocných interiérů*.

v níž hráči přikládají a odebírají 136 nebo 144 obdélníkových kamenů, dokud nedocílí kombinace potřebné k vítězství'; *poi*, malý lehký míček připevněný na provázek nebo řetěz, s nímž se rytmicky točí a žongluje'; *rebornovat*, vytvářet panenky, které vypadají jako skutečná nemluvnata'; *scrapbook*, vzpomínkové fotografické album, které je zdobeno kresbami, vpisky, nálepkami, výstřižky ap.'; *quilling*, technika zdobení smotanými proužky papíru, látky ap.'; *úniková hra* (univerbát *únikovka*), zábava, jejímž cílem je dostat se v omezeném čase z uzamčeného prostoru pomocí vyřešení logických úloh ap.'; *urbex*, volnočasová aktivita spočívající v prozkoumávání opuštěných budov a dalších objektů vytvořených člověkem'.

2.12 Vzdělávání, popularizace vědy: *dětská univerzita*, populárněvědné kurzy pro děti (obvykle ve věku 8–16 let) zajišťované univerzitou'; *domškolák/domoškolák*, žák domácí školy'; *doučovatel*, kdo doučuje'; *inkluze*, začlenění dítěte s duševním nebo tělesným postižením do běžné školní třídy'; *interaktivní tabule* (univerbát *interaktivka*), elektronická výuková tabule propojená s projektorem, počítačem a internetem, často s dotykovou obrazovkou'; *proctoring/proktoring*, dohled nad průběhem online zkoušek'; *sabatikl*, zprav. placené tvůrčí volno univerzitních pedagogů, které se poskytují obvykle po sedmi letech'; *vědecká kavárna*, popularizační přednáška spojená s diskusí, zprav. v komorním prostoru kavárny'; *webinář*, seminář, jehož účastníci spolu komunikují prostřednictvím internetu'.

2.13 Zdraví a nemoc: *alkorexie/drunkorexie*, porucha příjmu potravy projevující se odmítáním stravy ze strachu z nadváhy, kterou by mohl způsobit konzumovaný alkohol'; *covidárium*, nemocniční oddělení pro pacienty s covidem-19'; *hromadič*, kdo chorobně hromadí věci'; *koronavakcína*, vakcína proti covidu-19'; *nemoc motýlích křídel*, dědičné puchýřnaté onemocnění pojivové tkáně (bulózní epidermolýza)'; *nomofobie*, chorobný strach ze ztráty mobilního připojení'; *tanorexie*, chorobná závislost na opalování'; *sexuální asistentka*, pracovnice pomáhající postiženým lidem vést uspokojivý sexuální život'; *zika*, virus přenášený komáry způsobující horečnaté onemocnění, které je rizikové zejména pro těhotné ženy, neboť zapříčiňuje postižení (mikrocefalii) dítěte'.

2.14 Životní styl, vztahy: *hikikomori*, (v Japonsku) osoba, obvykle adolescent mužského pohlaví, vyhýbající se sociálnímu kontaktu'; *hygge*, (v Dánsku) životní styl, v němž se oceňují drobné radosti, pohodlí, pohoda a jehož významnou složkou je nerušené trávení času s rodinou a přáteli'; *lagom*, (ve Švédsku) přiměřený, umírněný životní styl, zaměřený proti konzumerismu a hromadění majetku'; *mamahotel / mama hotel*, domácnost vedená matkou obstarávající všechny potřeby dospělého dítěte (zejména mladého muže), které k chodu domácnosti zprav. nepřispívá finančně ani domácími pracemi'; *mingles*, sezdaní lidé, kteří žijí životem singles'; *polyamorie*, přiznaný paralelní milostný vztah s dvěma a více osobami nechápaný jako nevěra'; *prepper*, osoba, která věří, že v blízké budoucnosti přijde katastrofa, a proto se na ni připravuje zásobami potravin, zbraněmi, úkrytem ap.'.

2.15 Aktualizační výrazy, neofrazémy: *bambilion/bambilión*, velké množství'; *čauky mňauky / čauves mňauves*, pozdrav používaný při setkání nebo loučení mezi lidmi,

kterí si tykají, rozšířený zejména mezi mládeží; *dát, dávat* ‚zvládnout, zvládat‘; *epický* ‚mimořádně povedený, obdivuhodný‘; *jet bomby* 1. ‚užívat si, bavít se‘ 2. ‚být úspěšný ve zdolávání překážek‘ 3. ‚pronášet překvapivá sdělení‘; *kecy v kleci* ‚nesmyslné, nepravdivé, nabubřelé, nudné nebo vyhýbavé vyjádření‘; *libový* ‚výborný, vynikající, skvělý‘; *na autopilota* ‚bez vědomého rozhodování, automaticky‘; *něco je něčí druhé jméno* ‚nějaká vlastnost, rys ap. jsou pro někoho typické‘; *něco je nejvíc* ‚něco je skvělé, mimořádné‘; *patetický* ‚trapný, ubohý‘; *plnotučný* ‚plnohodnotný, kvalitní; intenzivní, silný‘; *vypsychný* ‚vynervovaný, vystresovaný‘; *vyvoněný* ‚vynikající, skvělý‘; *zabrušovat se* ‚zaplézat se do vlastního vyjádření (podle politika M. Roznera)‘.

3. ZÁVĚR

V tomto článku jsme představili výběr přibližně 150 nových lexikálních jednotek v 15 okruzích. Jde pouze o střípek z nové lexikální zásoby: ačkoli se čeština neustále proměňuje, její popis na tyto změny reaguje jen v omezené míře a zpravidla s nebagatelním zpožděním. Registrace, resp. analýza nového jazykového materiálu vedle praktického přínosu podněcuje a ukotvuje další teoretické, lingvistické i interdisciplinární a případně také kulturně-společenské úvahy. V současných akademických podmínkách patrně ještě dlouho zůstane dezideratum roční periodicity publikování neologických slovníků nenaplněno, avšak není rozumné rezignovat na vydávání lexikonů nových slov v pravidelných a významně kratších intervalech, než je tomu dosud.

BIBLIOGRAFIE:

- (2000): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.
- (2018): *Slovník současné češtiny*. Verze 2.0. Brno: Lingea. [online] [cit. 2021-05-25]. Dostupné z [www: <nechybujte.cz>](http://www.nechybujte.cz).
- Akademický slovník současné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. [online] [cit. 2021-05-25]. Dostupné z [www: <https://alexis.fox1.cz>](http://www.<https://alexis.fox1.cz>).
- Cvrček, V. — Procházka, P. (2020a): *ONLINE NOW: monitorovací korpus internetové češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. [online] [cit. 2021-05-25]. Dostupné z [www: <http://www.korpus.cz>](http://www.korpus.cz).
- Cvrček, V. — Procházka, P. (2020b): *ONLINE ARCHIVE: monitorovací korpus internetové češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. [online] [cit. 2021-05-25]. Dostupné z [www: <http://www.korpus.cz>](http://www.korpus.cz).
- Databáze excerpčního materiálu *Neomat*. Verze 3.0. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- [online] [cit. 2021-05-25]. Dostupné z [www: <neologismy.cz>](http://www.<neologismy.cz>).
- Dvořáčková, V. (2011): *Osudy Ústavu pro jazyk český: Dějiny ÚJČ ČSAV a jeho předchůdců ve světle archivních pramenů*. Praha: ÚJČ AV ČR.
- Gianitsová-Ološtiaková, L. — Ološtiak, M. — Rešovská, S. (2015): Slovotvorná motivácia a temporálna motivácia, in: Ološtiak, M. (ed.), *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*, Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 830–906.
- Havránek, B. a kol. (1960–1971): *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia.
- Hildenbrand, Z. — Polická, A. (2014): Nové výpůjčky a jejich ekvivalenty v češtině, francouzštině, řečtině a polštině, *Časopis pro moderní filologii* 96. 1, s. 100–110.
- Jílková, L. (2018): *Smoothie*, *Naše řeč* 101. 2, s. 112–115.
- Kavka, M. — Škrabal, M. a kol. (2018): *Hacknutá čeština 2.0. Neortodoxní slovník*

- dnešní mateřštiny. Praha: Jan Melvil Publishing.
- Křen, M. — Cvrček, V. — Čapka, T. — Čermáková, A. — Hnátková, M. — Chlumská, L. — Jelínek, T. — Kovářiková, D. — Petkevič, V. — Procházka, P. — Skoumalová, H. — Škrabal, M. — Truneček, P. — Vondříčka, P. — Zasina, A. (2019): *Korpus SYN, verze 8*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. <<https://www.korpus.cz>>.
- Lišková, M. — Šemelík, M. a kol. (2020): Hesla z Akademického slovníku současné češtiny: covid-19, *Jazykovědné aktuality* 57. 3–4, s. 133–137.
- Lišková, M. (2018a): *Neologismus v lingvistickém, mediálním a běžném obrazu světa. Disertační práce*. Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK.
- Lišková, M. (2018b): Neologismy z oblasti módy, in: Bláha, O. (ed.), *Spisovná čeština a jazyková kultura 2018: příspěvky z mezinárodní konference konané ve dnech 18. a 19. října 2018 na Univerzitě Palackého v Olomouci*, Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, s. 134–142.
- Martincová, O. a kol. (eds.) (2005): *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR.
- Martincová, O. — Světlá, J. (eds.) (2000): *Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících*. Praha: ÚJČ AV ČR.
- Martincová, O. (1983): *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha: Univerzita Karlova.
- Martincová, O. (2005): Úvodem, in: Martincová, O. a kol. (eds.), *Neologizmy v dnešní češtině*, Praha: ÚJČ AV ČR.
- Martincová, O. (2017): Neologismus, in: Karlík, P. — Nekula, M. — Pleskalová, J. (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online] [cit. 2021-05-25]. Dostupné z [www: <https://www.czechency.org/slovník/NEOLOGISMUS>](http://www.czechency.org/slovník/NEOLOGISMUS).
- Martincová, O. a kol. (1998, 2004): *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1, 2*. Praha: Academia.
- Meyer, C. M. — Gurevych, I. (2012): Wiktionary: A new rival for expert-built lexicons? Exploring the possibilities of collaborative lexicography, in: Granger, S. — Paquot, M. (eds.), *Electronic Lexicography*, Oxford: Oxford University Press, s. 259–291.
- Neologismenwörterbuch*. Mannheim: Leibniz-Institut für Deutsche Sprache. [online] [cit. 2021-05-25]. Dostupné z [www: <https://www.owid.de/docs/neo/start.jsp>](http://www.owid.de/docs/neo/start.jsp).
- Polická, A. (2018): *Lexikální inovace. Dynamika šíření identitárních neologismů*. Habilitační práce. Brno: FF MU.
- Radimský, J. (2003): *Italské a vybrané francouzské neologismy z oblasti informatiky a nových médií (1990–1996)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Rodríguez Guerra, A. (2016): Dictionaries of Neologisms: a Review and Proposals for its Improvement, *Open Linguistics* 2, s. 528–556.
- Sochová, Z. — Poštolková, B. (1994): *Co v slovnících nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě*. Praha: Portál.
- Škrabal, M. — Kavka, M. (2021): Merging Professional and Collaborative Lexicography: The Case of Czech Neology, *International Journal of Lexicography*, ecab003. [online] [cit. 2021-05-25]. Dostupné z